

O autorze

Leon Kruczkowski urodził się 28 czerwca 1900 roku w Krakowie w rodzinie rzemieślnika. W 1918 roku ukończył wydział chemii w Wyższej Szkole Przemysłowej w Krakowie. Pracował w przemyśle i szkolnictwie zawodowym. Debiutował na łamach czasopisma „Maski” jako poeta, a w dziesięć lat później wydał pierwszy i jedyny tomik poetycki *Młoty nad światem*. W latach 1926-1933 przebywał na terenie Zagłębia Dąbrowskiego, współpracując z prasą miejscową, a także krakowską Grupą Literacką i grupą pisarzy Litart. W 1936 roku uczestniczył w lwowskim Zjeździe Pracowników Kultury. Wkrótce po wydaniu drukiem powieści *Kordian i cham* wrócił do rodzinnego Krakowa i oddał się już wyłącznie pracy literackiej i społecznej. W 1938 roku przebywał kilka miesięcy w Belgii, zbierając materiał do powieści o życiu polskiej emigracji górniczej. Pracę nad nią przerwała wojna. Wziął udział jako oficer w walce obronnej Polski w 1939 roku, dostał się do niewoli i lata II wojny światowej spędził w obozach Arnswalde (Choszczno) i Gross Born (Borne Sulino). Po wyzwoleniu w 1945 roku powrócił do kraju i podjął aktywną działalność społeczno-polityczną i państwową. Był posłem na sejm, członkiem Rady Państwa i wiceministrem kultury i sztuki,

O autorze

członkiem prezydium Polskiego Komitetu Obróńców Pokoju i Światowej Rady Pokoju. Zaraz po powrocie z niewoli wziął udział w zorganizowaniu i wydawaniu miesięcznika „Twórczość”. Współpracował z prasą lewicową: „Sygnałami”, „Lewym Torem”, „Po prostu”, „Nową Wsią”, „Epoką”. Wszedł do władz Związku Literatów Polskich, gdzie w latach 1949-1956 pełnił funkcję prezesa. Po wojnie dramat stał się podstawową formą wypowiedzi twórczej Kruczkowskiego. Obok aktualnej tematyki prezentującej konflikty społeczno-polityczne pierwszych lat Polski Ludowej, zwrócił się pisarz do uniwersalnej problematyki wyborów moralno-ideowych, która uzyskała charakterystyczną dla jego twórczości formę dramatu intelektualnego. W tej konwencji przeprowadził obrachunek z postawami moralnymi społeczeństwa niemieckiego w czasie wojny – *Niemcy* (1949), przedstawił tragedię ludzi niewinnie oskarżonych – *Juliusz i Ethel* (1954), podjął zagadnienie antynomii wolności ludzkiej i obowiązku społecznego wynikającego z konieczności historycznej – *Pierwszy dzień wolności* (1959). Dramaty Kruczkowskiego były tłumaczone na języki obce, wiele doczekało się inscenizacji teatralnych i filmowych. Pisarz zmarł **1 sierpnia 1962 roku w Warszawie.**

Twórczość:

Powieści:

1932 *Kordian i cham*

1935 *Pawie pióra*

1937 *Sidla*

Zbiory opowiadań:

1963 *Szkice z piekła uczciwych*

Zbiory poetyckie:

1928 *Młoty nad światem*

Dramaty:

1935 *Kordian i cham*

1948 *Odwety*

1949 *Niemcy*

1954 *Juliusz i Ethel*

1955 *Odwiedziny*

1959 *Pierwszy dzień wolności*

1961 *Śmierć gubernatora*

Scenariusze filmowe:

1951 *Rodzina Sonnenbruchów*

Geneza

Eseistyka:

- Człowiek i powszedniość
Dlaczego jestem socjalistą
1938 W klimacie dyktatury
Spotkania i konfrontacje
Prawo do kultury

Geneza

Kruczkowskiego już od czasu pobytu w obozie jenieckim **interesowała kwestia niemiecka**. Jak pisze w jednym ze szkiców dotyczącym powstania dramatu:

Jednym z problemów, które mnie głęboko nurtowały [...], był problem tzw. „porządnego Niemca” – ot, tego, którego z roku na rok widziałem uprawiającego pole za drutami mojego obozu – tego Niemca, który nie mordował, nie katował, nie rabował i nie palił, w ogóle przez całą wojnę nie opuścił granic swojego kraju – to znaczy ogromnej większości niemieckiego społeczeństwa, która jednak, czuliśmy wszyscy, ponosiła odpowiedzialność za

*hitleryzm, za wojnę, za okupację, za Oświęcim,
za zburzenie Warszawy*¹.

Kruczkowski pragnął wyjść poza **stereotypowy obraz okrutnego Niemca**, obecny w literaturze rachunkowej okresu powojennego i dokonać próby przedstawienia problemu od środka, zrekonstruować mechanizmy rządzące jego sposobem myślenia i postępowania w stosunku do „swoich” i „obcych”, **zagłębić się w psychikę różnych przedstawicieli niemieckiego społeczeństwa**. Chciał ukazać wydarzenia historyczne nie w sposób zabarwiony negatywnymi emocjami ofiar hitlerowskiego reżimu, ale obiektywny, prawdziwy. Problem, który szczególnie zainteresował pisarza to tzw. *sonnenbruchizm*, kształtowanie się postawy izolacji jednostki wobec narastającego nazizmu.

W gromadzeniu materiału potrzebnego do wiernego ukazania psychologii postaci posłużyła mu książka niemieckiego pisarza Heinza Reina, *Finale Berlin*.

W 1950 roku Kruczkowski dopisał do dramatu **epilog**, ale już w 1955 roku go usunął. Ukazał w nim, w przeciwieństwie do wersji wcześniejszej, **niezłomną i nieugiętą wobec władzy postawę profesora Sonnenbrucha**. Rezygnuje on z obejmowania katedry na uczelni, bo nie chce służyć brytyjskie-

¹ Podaję za *Wstęp*, [w:] L. Kruczkowski, *Niemcy*, Warszawa 1995, s. 4-5.

Plan wydarzeń

mu imperializmowi, wyrzeka się syna Willego, który, tak jak Liesel, nie zmienia światopoglądu. Prowadzi spór ideologiczny z Hoppem, który, jak przed wojną, przyjmuje konformistyczną postawę. Współdziała teraz z Joachimem Petersem. W obrazie widoczny jest już dorosły Heini; czytelnik/widz dowiaduje się także o śmierci Ruth w obozie.

Plan wydarzeń

1. Przygotowania Hoppego do wyjazdu.
2. Przybycie młynarza Schultza z żydowskim dzieckiem.
3. Rozmowa Hoppego z Chaimkiem.
4. Przyjście Jurysia, rozmowa na temat uwolnienia chłopca.
5. Wykonanie wyroku na dziecku przez Hoppego.
6. Przygotowania Willego do wyjazdu.
7. Rozmowa młodego Sonnenbrucha ze swoją kochanką Mariką.
8. Wizyta pani Soerensen – matki uwięzionego patrioty norweskiego.
9. Podarowanie naszyjnika przez matkę Fönsa.
10. Perfidne kłamstwo Willego.

11. Rozmowa Fanchette i Tourterellego.
12. Przybycie Ruth i oficera do francuskiej gospody.
13. Zmuszenie mieszkańców do uczestnictwa w egzekucji zakładników.
14. Decyzja Ruth o pójściu na egzekucję zamiast córki skazańca.
15. Rozmowa rodzinna w salonie profesora Sonnenbrucha.
16. Odwiedziny Hoppego i jego syna Heiniego.
17. Przygotowania rodziny do uroczystości jubileuszu pracy naukowej Waltera Sonnenbrucha.
18. Pojawienie się zbiega – Joachima Petersa.
19. Pomoc Ruth w ucieczce Petersa.
20. Przybycie policji zawiadomionej przez Liesel.
21. Zatrzymanie Ruth przez policję.
22. Ostatnia rozmowa Joachima z Sonnenbruchem.
23. Ucieczka Petersa.
24. Rozmowa profesora z żoną Bertą.

Streszczenie

Akt pierwszy

Odsłona pierwsza

Rzecz dzieje się w **okupowanej Polsce**, w kancelarii posterunku żandarmerii niemieckiej w małym prowincjonalnym miasteczku. Pokój jest urzędowy skromnie, znajduje się w nim portret Hitlera, karabin, na stole stoi talerz z jabłkami. **Żandarm Hoppe** próbuje zamknąć leżącą na krześle walizę. Pracę przerywa mu **wejście młynarza Schultza**, który wpycha przed sobą do gabinetu **żydowskie dziecko**.

Młynarz wita się z żandarmem pozdrowieniem Hitlera i pyta, dlaczego jest sam na posterunku. Dowiaduje się, że pozostali żandarmi pojechali w teren. Hoppe wraca do przerwanej zajęcia. Jest bardzo podekscytowany, ponieważ wyjeżdża na trzydniowy urlop, który otrzymał z okazji jubileuszu trzydziestolecia pracy naukowej profesora Sonnenbrucha, swojego dawnego pracodawcy.

Hoppe cieszy się na spotkanie z rodziną, ze znajomymi, opowiada o tym, jakim wspaniałym człowiekiem jest profesor. Schultz złośliwie podkreśla różnice pomiędzy służbą w Getyndze a na pro-